

[https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-4\(4\)-6](https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-4(4)-6)
IRSTI: 16.21.47

S. Şahin
Pamukkale Üniversitesi,
20070, Türkiye, Denizli, Üniversite Cad., 11
ORCID: 0000-0003-2289-3738
e-mail: suveydasahin48@gmail.com

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE KİŞİ ADLARINDA RENKLER

Özet: Renkler; Türk mitolojisi, edebiyatı ve folkloru içinde önemli bir yere sahiptir. Bu durum adlara da yansımıştır. Kişi adlarında renklerin kullanılması dil ve kültürün etkisiyle ortaya çıkmış ilgi çekici dil yapılarını oluşturmaktadır. Bu tür kişi adları, genellikle doğada bulunan renklerin insanların üzerinde bıraktığı algılarla bağlantılı olarak seçilmektedir. Tarih boyunca insanlar, renklere farklı anlamlar yüklemişlerdir ve yüklenen bu anlamlardan yola çıkarak renklerle türetilmiş adları kişi adları olarak kullanmışlardır. Renkler; kişiliği, duyguyu, kültürel değerleri ve bazen de tarihî figürleri simgeleyen unsurlar olarak insanlara ad olarak koyulmuştur. Türk ad verme geleneğinde önemli bir yere sahip olan renkler, kültürün ve inanç sisteminin bir parçası olmuştur. Genellikle duygusal, psikolojik ve kültürel bağlamda şekillenen bu adlar Özbek Türklerinin ad verme geleneğinde de önemli bir yere sahiptir. Özbek Türklerinde kültürün bir parçası olan renklerin kişi adlarına yansması geleneksel yapının bir yansımasıdır. Yazımızda Özbek Türkçesinde tespit edilen renk adları ile oluşturulmuş kişi adlarına değinilecektir. Çalışmanın sınırlarını aşmamak adına sadece ak (beyaz), kara (siyah), mavi (gök) ve sarı renk ile oluşturulmuş kişi adları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Renkler, kişi adları, Özbek Türkçesi, kültür, simge.

Giriş

Türk lehçelerinin hemen hemen hepsinde renkler ve taşıdıkları anlamlar önemli bir yer tutar. «Renk adları sınırlıdır; oysa renkler sonsuzdur» [1]. Türkler, yaşadıkları coğrafyanın da etkisiyle renklere farklı anlamlar yüklemişlerdir. Kaymaz'a göre Türk dilinde yer alan renk adları büyük bir zenginlik göstermektedir [2]. Türkçe renkleri türetme konusunda oldukça ustadır. Renklerden türetilen adlar sayesinde kavram alanı da genişlemektedir. «Kavram alanları genişleyen renk adları renklerin önemini yanı sıra onların temel sözcüklerden olduğunu ve dil bilimi açısından işlevselliğini de göstermektedir» [3]. Zülfikar'a göre renk adları, Türkçenin yapıcı en işlek kelimeler sınıfına girer ve çeşitleri taşıdıkları anlam bakımından başka dillerle karşılaştırmayacak kadar zengindir [4]. Renklerden türetilen kişi adları bu zenginliğin kültüre yansımış bir biçimidir ve onomastiğin bir dalıdır. Kononov'a göre onomastiğin bir dalı olan kişi adlarında ve ünvanlarında renklerin kullanımı Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir ve çalışılması gereken bir konudur [5]. «Zaman içerisinde kültürün sembolik ifadesi hâline gelen renk adları, özel adların türetilmesinde başvurulan kavramlar hâline gelmiştir» [6].

Karabaş'a göre «renkler insanların onlara yüklediği duygusal bağları da taşımaktadırlar» [7]. Bu açıdan bakıldığında renklerle kurulan özel adlara yüklenen anlamlar da duygusal bağların birer ürünüdürler. Türklerin tarihine bakıldığında renklere yüklenen anlamlar çeşitlilik içermekle birlikte genel anlamda benzerdirler. Otyzbay'a göre ak Türk Lehçelerinde «asilik, kutsallık, üstünlük, güzel olma, iyi olma, suçsuz, günahsız, masum, iyi niyetli, ışıklı, parlak, aydın olmayı» temsil eder [8]. Kara rengi ise genel anlamda olumsuz anlamlar içermesine rağmen birçok olumlu anlama da sahiptir. Özbek Türklerinde kişi adı olarak kullanımında ise olumlu anlamlar verilmek istenmiş olmalıdır. Zira kara; «genç, güzel ve cesur» anlamlarına da gelmektedir [8]. Nitekim Özbek Türklerinde kara rengi ile kurulan kişi adlarına bakıldığında bu olumlu anlamlar dikkat çekmektedir.

Kalafat'a göre «mavi mistik muhtevası gereği Gök Tengri İnanç sistemi ile ilgilidir» [9]. Mavi rengi için kök kelimesinin kullanıldığı tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin yazılı eserlerinden anlaşılmaktadır [8].

Kalafat, sarı renk ile altın rengi arasında bir bağ kurarak sarı rengin her zaman merkezi temsil ettiğini, aynı zamanda da bazı hastalıklardan korunmak (sarılık vb.) ve şifa bulmak için kullanıldığından söz etmektedir. Ancak bu rengin zamanla anlam kaymasına uğrayarak sağlığı ve mutluluğu işaret ettiğine de değinmiştir.

Tüm Türk topluluklarında olduğu gibi Özbek Türklerinin kültürüne yansıyan renklerin sembolizmi ve anlamları oldukça güçlüdür. Doğrudan bir rengin adı kişi adı olarak nadiren görülse de renklerle türetilen veya birleşik ad yapan kişi adları oldukça yaygındır. Renk adlarının kullanılmasıyla kişi adlarına anlam ve estetik katmak amaçlanmıştır. Bu tür adlandırmalar, kişiliğe sembolik değerler yüklemeye amacını da taşır. Türkçede bu gelenek oldukça yaygındır. Özbek kültüründe de tıpkı diğer Türk topluluklarında olduğu gibi, renk adlarıyla oluşturulan özel adlar hem tarihî hem de kültürel anlam taşırlar. Bu tür adlar; kişinin karakterine, fiziksel özelliklerine ya da ailesinin ona yüklediği anlamlara gönderme yapmaktadır. Özbek Türklerinde renklerin kullanımı onların kendine has dünya görüşünü de yansıtmaktadır. Renklerin algısı ve anlamı; Özbek Türklerinin kültürünü, inancını ve yaşadığı coğrafi koşulları anlamamızı sağlamaktadır. Örneğin Türklerde ak renk asilliği, saflığı, temizliği, barışı, kutsallığı, dürüstlüğü ve masumiyeti temsil ederken kara renk ise kişi adı olarak koyulduğu zaman gizem, güç, derinlik, kuvvet, ciddiyet ve otoriteyi temsil eder. Gök renk (mavi) huzur, genişlik, umut ve gökyüzünü simgelerken sarı ise ışık, neşe ve canlılık anlamında kullanılan olumlu bir renktir.

Materyaller ve Yöntemler

Çalışmanın veri kaynağını *O'zbek İsmolarining İzohli İmlo Lu'gati* [10] adlı kişi adları sözlüğü oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlarını aşmamak için sadece *ak (oq)*, *kara (qora)*, *gök (ko'k)* ve *sarı (sariq, sari, sori)* renklerinden oluşan kişi adları üzerine inceleme yapılmıştır. *O'zbek İsmolarining İzohli İmlo Lu'gati*'nden tarama yöntemi ile elde edilen verilerden hareketle elde edilen kişi adları yapısal ve anlamsal bakımdan incelenmiştir. Yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik kişi adları tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre basit yapıdaki kişi adları çok sınırlıdır, türemiş yapıdaki kişi adları tespit edilmekle birlikte bunların da sayıları azdır fakat birleşik yapıdaki kişi adları bir hayli fazladır. Çalışmanın amacı onomastiğin bir dalı olan kişi adlarından hareketle Özbek Türklerinde renklere yüklenen anlamları tespit etmek ve bunun Özbek kültürüne yansımalarını incelemektir. Renklerle kurulan kişi adlarının anlamlarına bakılarak aynı zamanda Türk topluluklarında renklere yüklenen anlamların benzer ve farklı yönlerini anlamak da amaçlanmıştır.

Literatür Taraması. Türklerde renklere yüklenen semboller veya mitolojik unsurlar üzerine yapılan çalışmalar Türk diline onomastik açıdan katkı sağlamaktadır. Onomastiğin bir dalı olan kişi adlarına renkler açısından bakabilmek için yararlanılabilecek yerli ve yabancı birçok kaynak bulunmaktadır. Makalede; Mehmet Özmen'in *Türkçede Renkleri Adlandırma Sorunu*, Zeki Kaymaz'ın *Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematigi*, Nesrin Bayraktar'ın *Türkçede Renk Adlarıyla Özel Ad Yapımı*, Hamza Zülfikar'ın *Renkleri Adlandırma ve Tanımlama*, Murat Özşahin'in *Tatar-Başkurt Kişi Adlarında Renkler* adlı makale ve bildirilerinden ayrıca Seyfi Karabaş'ın *Dede Korkut'ta Renkler*, Yaşar Kalafat'ın *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Zhazira Otyzbay'ın *Türk Kavram Sisteminde Renkler* adlı kitaplarından faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra Andrey Nikolayeviç Kononov'un *Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantigi* adlı makalesinden yararlanılmıştır. Renk adları ile kurulan Özbek kişi adları ise internet veri tabanından ulaşılabilen *O'zbek İsmolarining İzohli İmlo Lu'gati* adlı Özbek Türkçesi sözlüğünden taranarak elde edilmiştir.

1. Özbek Türkçesinde Renklerle Kurulan Kişi Adlarının Yapısı

Özbek Türkçesinde renklerle kurulan kişi adları basit, türemiş ve birleşik yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yapısına göre sınıflandırılarak aşağıda incelenecektir.

1.1. Doğrudan Renk Adı Olarak Kullanılan Basit Yapıdaki Kişi Adları

Kadın Adları: *Lojuvard* (koyu mavi, lacivert renkte, değerli, ışıltılı anlamına gelen bir taş, güzel kız), *Moviya* (mavi gözlü kız) [10].

Erkek Adları: *Qora* [güçlü, kuvvetli erkek; esmer erkek; Karaca boyuna (kırk boyun bir kolu) mensup erkek], *Moviy* (mavi gözlü erkek çocuk), *Sari* (sarışın erkek çocuk, sarı saçlı erkek veya ünlü, meşhur kişi; soylu bir aileye mensup), *Sariq* (sarı saçlı, sarışın erkek çocuk veya seçilmiş mükemmel açık tenli, parlak çocuk) [10].

1.2. Renklerden Türetilmiş Kişi Adları:

+ar- eki ile: (Emir şekli)

Erkek Adları: *Ko 'kar* (göğersin, büyüsün, başarılı olsun, uzun ömrü olsun anlamında) [10].

+*cha* eki ile:

Kadın Adları: *Oqcha* (beyaz tenli kız) [10].

Erkek Adları: *Oqcha* (beyaz tenli erkek), *Qoracha* (esmer erkek; Karaca boyuna mensup erkek çocuk) [10].

+*i* eki (Arapça aitlik eki) ile:

Erkek Adları: *Ko 'ki* (mavi gözlü çocuk veya bir soyun devamcısı olan, kökleri olan çocuk anlamında) [10].

1.3. Renklerle Kurulan Birleşik Kişi Adları

Renk adı, başka bir kelimeyle birleşerek kişi adı oluşturmaktadır. Bu kullanım Özbek Türkçesinde çok yaygındır.

1.3.1. Oq (Ak/Beyaz) Rengi ile Yapılan Kişi Adları

Oq+ad:

Kadın Adları: *Oqbibi//Oqbuvi* (saf, temiz kız; mutlu, şanslı kız), *Oqbilak* (açık tenli, beyaz bilekleri olan güzel, alımlı kız), *Oqbubak* (ikinci çocuğun hayırlı ve uğurlu olması anlamında), *Oqchaqiz* (beyaz tenli, akça pakça, güzel kız), *Oqgo 'zal* (saf, temiz ve sevimli kız), *Oqgul* (ak gül kadar güzel ve sevimli kız), *Oqjahon* (dünyanın en mutlu kızı; saf, iffetli kız), *Oqjamol* (mutlu, neşeli, güzel ve sevimli kız), *Oqko 'ngil* (temiz kalpli, iyi kalpli ve cömert bir kız), *Oqkumush* (bahtlı ve açık tenli, güzel kız), *Oqmaral* [ak geyik (maral) kadar güzel kız veya bahtlı kız], *Oqmomiq* (yumuşak kalpli, nazik kız), *Oqqiz* (mutlu, bahtlı kız), *Oqsuluv* (beyaz tenli, güzel kız; bahtlı, şanslı, güzel), *Oqtomoq* (beyaz boyunlu, güzel, çekici kız), *Oqxol* (vücudunda beyaz ben /leke ile doğan kız, bahtlı kız), *Oqyurak* (saf, temiz kalpli, iyi huylu, zeki kız), *Oqzoda* (asilzade, soylu bir aileden gelen soylu kadın) [10].

Erkek Adları: *Oqbola* (mutlu, şanslı; ailede ikinci olarak doğan oğula veya koyu tenli çocuğa verilen bir lakaptan türetilmiş bir ad), *Oqbosh* (talihli, bahtlı), *Oqboy* (saf, temiz erkek veya ailede ikinci olarak doğan mutlu, şanslı bir çocuğa veya esmer görünüşlü bir çocuğa verilen bir lakaptan türetilmiş bir ad), *Oqjigit/Oqyigit* (esmer; bahtlı, şanslı erkek), *Oqberdi* (Allah'ın verdiği saf, temiz, bahtlı oğul; yaşayacak, uzun ömürlü oğul), *Oqjon* (ailenin en değerli, en saf çocuğu veya ikinci en değerli çocuğu), *Oqjo 'l/Oqyo 'l* (aileden birisi yolculuğa çıkmadan önce doğan çocuk, hayatı açık ve aydınlık olsun anlamında), *Oqjo 'ra* (temiz kalpli, saf, samimi dost), *Oqjuma* (Cuma günü doğan ikinci çocuk, bahtlı erkek), *Oqkeldi* (bahtlı, şanslı bir erkek doğdu anlamında), *Oqkenja* (en küçük oğlun mutlu ve şanslı olsun anlamında), *Oqlimirza* (bahtlı, şanslı, eğitilmiş, yakışıklı erkek), *Oqmalik* (bahtlı, şanslı şah, padişah), *Oqmamat* (Ak+Muhammed), *Oqmard* (bahtlı, şanslı ve cesur yürekli), *Oqmengli* (yüzünde ben ile doğan şanslı, bahtlı erkek), *Oqmirza* (bahtlı, şanslı, eğitilmiş erkek), *Oqmulla* (bahtlı ve okuryazar, eğitilmiş erkek), *Oqmurod* (sağlıklı ve muradına nail olan erkek), *Oqnazar* (Allah'ın lütfettiği, bahtlı erkek), *Oqniyoz* (mutluluk ve bahtı açık, şanslı erkek), *Oqnor* (kırmızı bir benle doğan, bahtlı erkek; beyaz renkli bir deve gibi güçlü ve kuvvetli erkek), *Oqpon* (ocak, şubat ayında yani kışın doğan erkek), *Oqpo 'lat* (bahtlı, şanslı ve çelik kadar güçlü), *Oqqol* (ak bir beni olan erkek), *Oqqo 'zi* (ak bir kuzu kadar güzel ve zarif), *Oqshunqor* (şahin kadar cesur erkek), *Oqsoqol* (büyüyünce hürmet ve itibar görecektir, lider, ulu erkek), *Oqsulton* (bahtlı ve sultan gibi ulu bir mertebede erkek), *Oqtosh* (kaya gibi sağlam, şanslı ve bahtlı), *Oqyigit* (bahtlı, şanslı erkek; esmer tenli erkeklere verilen lakap), *Oqyor* (temiz kalpli dost, arkadaş), *Oqyorqin* (bahtlı, bereketli; ailenin ikinci çocuğunun geleceği bereketli olsun anlamında), *Oqziyo* (bahtı açık, şanslı), *Oqzoda* (soylu, asilzade; asil bir ailenin erkek çocuğu) [10].

1.3.2. Qora (Kara/Siyah) Rengi ile Yapılan Kişi Adları

Qora+ad:

Kadın Adları: *Qoraqiz* (esmer tenli kız), *Qoraqosh* (kara kaşlı, güzel kaşlı kız; güzel, hoş bir kız), *Qorasoch* (simsiyah saçlı kız, koyu renkli saçları olan kız), *Qorasuluv* (esmer ve güzel kız), *Qoraxol* (güzel yüzlü olarak doğan kız) [10].

Erkek Adları: *Qaraman* (esmer, kara erkek veya Karaman boyundan gelen erkek), *Qorabek* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qoraboy* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qorajon* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qoratoy* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qoraxon* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qoraqul* (güçlü, kuvvetli; esmer erkek), *Qoraahmad* (Kara+Ahmed), *Qorabarlos* (Karabarlas boyuna mensup

erkek), *Qoraberdi* (Allah'ın verdiği güçlü, kudretli oğul; Allah'ın hediyesi), *Qorabola* (güçlü, kudretli erkek veya esmer tenli erkek), *Qorabosh* (köle veya cariye erkek; kartal gibi kırçılı siyahlı saçları olan erkek), *Qorabotir* (güçlü, kudretli, bahadır; cesur erkek), *Qoraboy* [güçlü, kuvvetli erkek veya esmer doğan çocuk veya Karaca boyuna (kırk boyun bir kolu) mensup çocuk], *Qorachori* (dördüncü oğul; güçlü, cesur, yiğit), *Qorag'ach* (Karaağaç kadar dayanıklı ve güçlü erkek), *Qorako'z* (kara gözlü, güzel, yakışıklı erkek), *Qoramirza* (Kara+Mirza), *Qoramon* (Karaman boyuna mensup erkek), *Qoramuhammad* (güçlü, cesur, Hz. Muhammed'in koruduğu oğul), *Qoramulla* (Kara+Molla), *Qoramurod* (güçlü, kuvvetli yiğit olarak büyüyünce muradına ulaşın anlamında), *Qoraniyoz* (büyüdüğünde güçlü, kuvvetli bir delikanlı olsun diye dualarla anılan erkek), *Qorapo'lat* (güçlü, kuvvetli ve çelik gibi erkek), *Qoraxo'ja* (hoca soyundan gelen güçlü, cesur erkek) [10].

Ad+qora:

Kadın Adları: *Oyqora* (ay kadar güzel, ay kadar güçlü ve cesur kız) [10].

Erkek Adları: *Boyqora* (güçlü, kuvvetli ve kudretli), *Chinqora* (hayatının sonuna kadar güçlü, kudretli), *Davqora* (büyük cesarete sahip kişi, mert, cesur, yürekli), *Do'stqora* (ailenin güçlü, kuvvetli dostu ve yoldaşı), *Eshqora* (güçlü, kuvvetli, babasına ve kendinden önce doğan kardeşlerine karşı şefkatli ve arkadaşça yaklaşan kişi), *Jonqora* (sevimli, güçlü, kudretli), *Jumaqora* (Cuma günü doğan güçlü, kudretli oğul), *Mengliqora* (benli ve güçlü, kuvvetli erkek), *Musaqora* (Musa+kara), *Odilqora* (adaletli ve kudretli erkek), *Oqilqora* (akıllı, mert ve cesur erkek), *Otashqora* (babasının adını almış, güçlü, kudretli erkek), *Qobilqora*, *Sultonqora*, *Toshqora* (kaya gibi sağlam, güçlü ve cesur erkek), *Tovqora* (dağ gibi yüksek ve kudretli erkek), *Turqora* (uzun ömürlü, güçlü ve kuvvetli erkek), *Xolqora* (kara benli, güçlü, kudretli erkek) [10].

1.3.3. Ko'k/ Moviy (Gök/Mavi) Rengi ile Yapılan Kişi Adları

Ko'k+Ad:

Erkek Adları: *Ko'kaltosh* (aynı anneden süt emen çocuklar, kardeş), *Ko'kan* (köklenerek bağlansın, ölmesin, uzun ömürlü olsun anlamında ya da gökyüzündeki güneş kadar parlak ve cesur olsun anlamında), *Ko'karbek* (göğersin, büyüsün, başarılı olsun, uzun ömrü olsun anlamında), *Ko'karjon* (göğersin, büyüsün, başarılı olsun, uzun ömrü olsun anlamında), *Ko'kiboy* (mavi gözlü çocuk veya bir soyun devamcısı olan, kökleri olan çocuk), *Ko'ktoy* (mavi gözlü çocuk; boz bir tay gibi kuvvetli çocuk) [10].

1.3.4. Sariq/ Sari/ Sori (Sarı) Rengi ile Yapılan Kişi Adları

Sari+Ad:

Kadın Adları: *Saribibi* (sarı saçlı, asil kız) [10].

Erkek Adları: *Saribek* (beylerin soyundan gelen sarı saçlı çocuk veya beylerin soyundan gelen yüksek rütbeli erkek), *Sariboy* (sarı saçlı erkek çocuk veya Sarıbay boyuna mensup çocuk), *Sarinazar* (Allah'ın lütfu ve merhametiyle yetişmiş sarı saçlı erkek çocuk), *Sariniyoz* (Allahtan niyaz edilerek alınan sarı saçlı çocuk) [10].

Ad+Sari:

Kadın Adları: *Erkasari* (sarı saçlı, sarışın, sevimli kız veya Erkasarı boyuna mensup bir kız) [10].

Erkek Adları: *Elsari* (ülkenin sarı saçlı çocuğu veya Elsari boyuna mensup çocuk), *Ersari* (sarı saçlı mert, cesur yürekli çocuk veya Ersari boyuna mensup çocuk), *Kenjasori* (Sarı boyuna mensup olan ailenin en küçük çocuğu veya sarı saçlı en küçük oğul) [10].

Bulgular ve Tartışma

Özbek Türkçesinden tespit edilen kişi adlarına bakıldığında zaman en çok ak ve kara renklerinin kullanıldığı görülmektedir. Gök ve sarı renkleri ise kişi adlarında ak ve kara renklerine göre nispeten daha az kullanılmıştır. Ak (oq) rengi kadın adlarında «saf, temiz, masum, mutlu, şanslı, bahtlı, güzel, temiz kalpli, iyi huylu, ağırbaşlı, asil, soylu» anlamlarına, erkek adlarında ise «saf, temiz, mutlu, şanslı, bahtlı, bereketli, asil, soylu» anlamlarına gelmektedir. Kara (qora) rengi kadın adlarında «esmer tenli, kara kaşlı, kara saçlı, güzel, hoş», erkek adlarında ise «güçlü, kuvvetli, kudretli, mert, cesur, yürekli» anlamlarında kullanılmaktadır. Gök (ko'k) rengi erkek adlarında «uzun ömürlü olma, başarılı, bereketli, köklerine bağlı olma ve mavi gözlü» anlamlarındayken kadın adlarında ise gök rengi ile kurulan kişi adı tespit edilememiştir. Sarı (sari, sori, sariq) rengi kadın adlarında «sarı saçlı, sarışın, sevimli» anlamlarında,

erkeklerde ise «sarı saçlı, sarışın, mert, cesur yürekli, rütbeli ve soylu» anlamlarında kullanılmaktadır. Kişi adlarında renklere yüklenen sembollerin anlamsal yönünün ön planda olduğu aşikârdır. Özbek Türkleri çocuklarına ad verirken renklerin gücünden ve sembollerinden sıkça yararlanmışlardır.

Kişi adlarına yapısal olarak bakıldığında ise Özbek Türkçesinde renklerden oluşan ve basit yapıda olan özel adlar sayıca oldukça azdır. Renklerden türeyen kişi adlarına ise sayısı olmakla birlikte Özbek Türkçesinde rastlanılmıştır. Tespit edilen türemiş yapıdaki bir kişi adında ise emir şekli karşımıza çıkmaktadır. «Göğersin, büyüsün, başarılı olsun, uzun ömrü olsun» anlamında kullanılan ve bir erkek adı olan *Ko'kar* kişi adı yapı olarak emir şeklindedir. Özbek Türkçesinde yer alan ve kişi adı olarak kullanılan bu yapı ilgi çekicidir. Özbek Türkçesinde renk adlarından oluşan kişi adlarına bakıldığında yapısal olarak daha çok birleşik adlar bulunmaktadır. Bunların sayısı bir hayli fazladır. Bu adların kurulumu «renk+ad» veya «ad+renk» şeklinde yapısal olarak incelenmiştir. Örneğin; *Qora+xon*; *Oy+qora* vb.

Sonuç

Özbek Türkçesinde renk adlarıyla kurulan kişi adları, bireylere anlamlı bir kimlik kazandırmaktadır. Renklerin anlamları kişiye karakter, kültürel kimlik ve duygu yüklemektedir. Renklerden oluşan bu adlar sadece estetik bir güzelliği simgelemez aynı zamanda kültürel mirasın da bir parçası haline gelir. Bu nedenle geçmişten bugüne birçok toplumda, özellikle Türk kültüründe önemli bir yer tutmuştur. Günümüzde de hem geleneksel hem modern adlar arasında renklerden oluşan kişi adlarına sıkça rastlanmaktadır.

Çalışmanın sınırlarını aşmamak adına Özbek Türklerinde kullanılan sadece *ak*, *kara*, *gök* ve *sarı* renklerinden oluşan kişi adları tespit edilmiştir. Diğer renkler ile kurulan kişi adlarına ise çalışmamızda yer verilmemiştir. Erkekler içinse «saf, temiz, mutlu, şanslı, bahtlı, bereketli, asil, soylu» anlamlarını içermektedir. Kara (*qora*) renginin erkekler için koyulan özel adlarda «güçlü, kuvvetli, kudretli, mert, cesur, yürekli» anlamları varken; kadınlar içinse «esmer tenli, kara kaşlı, kara saçlı, güzel, hoş» anlamları vardır. Yine *gök* (*ko'k*) rengi, erkekler için «uzun ömürlü olma, başarılı, bereketli, köklerine bağlı olma ve mavi gözlü» anlamlarını temsil ederken kadınlara verilen özel adlarda ise *gök* rengi tespit edilememiştir. Sarı (*sari*, *sori*, *sariq*) rengi ise kadınlar için «sarı saçlı, sarışın, sevimli» anlamlarını verirken erkeklerde «sarı saçlı, sarışın, mert, cesur yürekli, rütbeli ve soylu» anlamlarını yüklenmiştir. Ak ve kara renkleri erkek adlarında kadın adlarına göre daha fazla kullanılmıştır.

Yapısal olarak bakıldığında ise Özbek Türkçesinde, renklerden oluşan kişi adlarında basit yapıda özel ad (*Lojuvard*, *Moviya*, *Qora*, *Moviy*, *Sari*, *Sariq* vb. dışında) yok denecek kadar azdır. Renklerden türeyen kişi adları ise sayı olarak çok az olmakla birlikte tespit edilen türemiş yapıdaki bir kişi adında emir şekli karşımıza çıkmaktadır. Erkekler içinse *Ko'kar* adı «göğersin, büyüsün, başarılı olsun, uzun ömrü olsun» anlamında kullanılmaktadır ve yapı olarak emir şeklindedir. Özbek Türkçesindeki bu yapı ilgi çekici bir özelliktir. Özbek Türkçesinde renk adlarından oluşan kişi adlarına bakıldığında yapısal olarak daha çok birleşik söz formu dikkat çekmektedir. Örneğin: *Oqjahon*, *Oyqora*, *Qoratoy*, *Erkasari* vb. gibi.

Özbek Türkçesinde tespit edilen, yapısal ve anlamsal açıdan incelenen kişi adlarında renkler; kişiliği, duyguyu, kültürel değerleri ve bazen de tarihî figürleri simgeleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu adlar, genellikle duygusal, psikolojik ve kültürel bağlamda şekillenmiştir. Tüm Türk topluluklarında olduğu gibi Özbek Türklerinde de kişi adı koyulurken doğanın yansımaları karşımıza çıkmaktadır. Yaşanılan coğrafyanın etkisi ile renklerin bilinçaltındaki çağrışımları birleşerek kişi adı koymada oldukça etkili olmuştur. Onomastiğin önemli dallarından biri olan kişi adlarının renkler açısından incelenmesi ise Özbek Türkçesinin gücünü göstermek açısından da son derece önemlidir.

Kaynaklar

1. Özmen M. Türkçede Renkleri Adlandırma Sorunu // ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi. 2016. – T. № 1. 1. – P. 81-89.
2. Kaymaz Z. Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği // Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 2000). – 1997. – P. 251-341.
3. Bayraktar N. Türkçede Renk Adlarıyla Özel Ad Yapımı // Journal of Language and Linguistic Studies. 2013. – T. № 9(2). – P. 95-114.
4. Zülfikar H. Renkleri Adlandırma ve Tanımlama // Türk Dili. 2014. – T. №. CVII, 752. – P. 57-61.

5. Kononov A. N. Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği (Çev. Reshide Adzhumerova, Emine Atmaca) // Gazi Türkiyat. 2015. – T. 17. – P. 185-204.
6. Özşahin M. Tatar-Başkurt Kişi Adlarında Renkler // Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi (YTSAM) Yeni Türkiye Dergisi, – Ocak-Şubat. 2018. – Yıl 24, № 99.– P. 583-587.
7. Karabaş S. Dede Korkut'ta Renkler. – İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. – 7 p.
8. Otyzbay Zh. Türk Kavram Sisteminde Renkler. – Ankara: Yayıncılık, 2019. –P. 118-129, 184, 349 p.
9. Kalafat Y. Türk Halk İnançlarında Renkler. – Ankara: Berikan Yayınevi, 2012. – 28 p.
10. O'zbek İsmolarining İzohli İmlo Lu'gati: [Электрондық ресурс]. URL: <https://adliya.uz/inner-page/uzbek-ismlarining-izohli-imlo-lug%CA%BBati> (23.08.2025).

References

1. Özmen M. Türkçede Renkleri Adlandırma Sorunu [The problem of naming colors in Turkish]. ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi. – 2016, 1(1). – P. 81-89. (in Turkish)
2. Kaymaz Z. Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği [The use and systematics of color terms in Turkey Turkish and dialects]. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 2000, 1997. – P. 251-341. (in Turkish)
3. Bayraktar N. Türkçede Renk Adlarıyla Özel Ad Yapımı [Proper name formation with color names in Turkish]. Journal of Language and Linguistic Studies, 2013, 9(2). – P. 95-114. (in Turkish)
4. Zülfiyar H. Renkleri Adlandırma ve Tanımlama [Naming and defining colors]. Türk Dili, 2014, 107(752). – P. 57-61. (in Turkish)
5. Kononov A.N. Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği [Semantics of color names in Turkic dialects] (Transl. Reshide Adzhumerova, Emine Atmaca). Gazi Türkiyat, 2015, 17. – P. 185-204. (in Turkish)
6. Özşahin M. Tatar-Başkurt Kişi Adlarında Renkler [Colors in Tatar-Bashkir personal names]. Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi. Yeni Türkiye Dergisi, 2018, 24(99). – P. 583-587. (in Turkish)
7. Karabaş S. Dede Korkut'ta Renkler [Colors in Dede Korkut]. – İstanbul. 1996. – P. 7 (in Turkish)
8. Otyzbay Zh. Türk Kavram Sisteminde Renkler [Colors in the Turkish conceptual system]. – Ankara: SFN Yayıncılık, 2019. – P. 118-129, 184, 349 (in Turkish)
9. Kalafat Y. Türk Halk İnançlarında Renkler [Colors in Turkish folk beliefs]. – Ankara: Berikan Yayınevi, 2012. – P. 28 (in Turkish)
10. O'zbek Ismlarining İzohli İmlo Lu'gati [Explanatory orthographic dictionary of Uzbek names]. – Available at: <https://adliya.uz/inner-page/uzbek-ismlarining-izohli-imlo-lug%CA%BBati> (accessed 23.08.2025). (in Uzbek)

S. Şahin

Pamukkale University,
20070, Türkiye, Denizli, 11 Üniversite street
ORCID: 0000-0003-2289-3738
e-mail: suveydasahin48@gmail.com

COLORS IN PROPER NOUN IN UZBEK TURKISH

Abstract: Colors hold an important place in Turkish mythology, literature, and folklore. This is also reflected in names. The use of colors in proper noun creates interesting linguistic structures that have emerged under the influence of language and culture. Such proper noun are usually chosen in connection with the perceptions that colors found in nature leave on people. Throughout history, people have attributed different meanings to colors and, based on these meanings, have used names derived from colors as proper noun. Colors have been used as names for people as elements symbolizing personality, emotion, cultural values, and sometimes historical figures. Colors, which have an important place in the Turkish naming tradition, have been part of the culture and belief system. These names, which are usually shaped in an emotional, psychological, and cultural context, also have an important place in the naming tradition of the Uzbek Turks. The reflection of colors, which are part of the culture of the Uzbek Turks, in proper noun is a reflection of the traditional structure. This article will discuss proper noun created with color names identified in Uzbek Turkish. In order not to exceed the scope of the study, only information about proper noun created with the colors white, black, blue and yellow will be provided.

Keywords: Colors, proper noun, Uzbek Turkish, culture, symbol.

S. Şahin

Памуккале университеті,
20070, Түркия, Денизли қ., Университет көшесі, 11
ORCID: 0000-0003-2289-3738
e-mail: suveydasahin48@gmail.com

ӨЗБЕК ТІЛІНДЕГІ ТҮСКЕ НЕГІЗДЕЛГЕН КІСІ АТТАРЫНЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ КӨРІНІСІ

Аңдатпа. Түстер түркі мифологиясында, әдебиетінде және фольклорында маңызды орынға ие. Бұл жағдай кісі аттарына да әсер еткен. Кісі аттарында түстердің қолданылуы тіл мен мәдениеттің ықпалымен пайда болған қызықты тілдік құрылымдарды қалыптастырады. Мұндай кісі аттары көбінесе табиғатта кездесетін түстердің адамдарға қалдырған әсерлерімен байланысты таңдалады. Тарих бойы адамдар түстерге әртүрлі мағына жүктеген және осы мағыналарға сүйене отырып түстерден жасалған атауларды адам аты ретінде қолданған. Түстер тұлғаны, сезімді, мәдени құндылықтарды және кейде тарихи тұлғаларды білдіретін нышан ретінде адамдарға ат болып берілген. Түркі халықтарының ат қою дәстүрінде ерекше орын алатын түстер мәдениеттің және дүниетанымдық жүйенің құрамдас бөлігіне айналған. Әдетте эмоциялық, психологиялық және мәдени контексте қалыптасқан бұл атаулар Өзбек түркілерінің ат қою дәстүрінде де маңызды орын алады. Өзбек түркілерінде мәдениеттің бір бөлігі болып табылатын түстердің кісі аттарына көрініс табуы дәстүрлі құрылымның бір көрінісі болып табылады. Мақалада Өзбек тілінде анықталған түс атауларымен жасалған кісі аттары қарастырылады. Зерттеудің шеңберінен шықпау үшін мақалада тек ақ, қара, көк және сары түстерімен жасалған есімдер туралы ақпарат беріледі.

Тірек сөздер: түстер, жалқы есім, өзбек тілі, мәдениет, рәміз.

S. Şahin

Университет Памуккале,
20070, Турция, г. Денизли, ул. Университетская, 11
ORCID: 0000-0003-2289-3738
e-mail: suveydasahin48@gmail.com

ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ В ЛИЧНЫХ ИМЕНАХ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. Цвета занимают важное место в тюркской мифологии, литературе и фольклоре. Это нашло отражение и в личных именах. Использование цветов в антропонимах формирует интересные языковые структуры, возникшие под влиянием языка и культуры. Такие личные имена, как правило, выбираются в связи с теми впечатлениями, которые природные цвета оставляют на человеке. На протяжении всей истории люди придавали цветам различные значения и, опираясь на эти значения, использовали имена, образованные от цветов, как личные имена. Цвета выступали символами личности, эмоций, культурных ценностей и иногда исторических фигур, и в таком качестве давались людям как имена. Цвета, имеющие важное место в тюркской традиции именования, стали частью культуры и системы верований. Обычно формирующиеся в эмоциональном, психологическом и культурном контексте эти имена также занимают значимое место в традиции именования узбекских тюрков. Отражение цветов, являющихся частью культуры, в личных именах у узбекских тюрков представляет собой проявление традиционной структуры. В нашей статье рассматриваются личные имена, образованные от названий цветов, зафиксированных в узбекском языке. Чтобы не выходить за рамки исследования, мы ограничились именами, образованными только от белого (ак), чёрного (кара), голубого/небесного (мави) и жёлтого (сары).

Ключевые слова: цвета, личные имена, узбекский язык, культура, символ.

Автор туралы мәліметтер

Şahin Süveyda – PhD, Қазіргі түркі тілдері мен әдебиеттері бөлімінің ассистенті, Памуккале университеті, Денизли, Түркия; e-mail: suveydasahin48@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2289-3738>.

Yazar hakkında bilgi

Şahin Süveyda – PhD, araştırma görevlisi, çağdaş türk lehçeleri ve edebiyatları bölümü, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye, Denizli. e-mail: suveydasahin48@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2289-3738>.

Information about author

Şahin Süveyda – PhD, research assistant, department of contemporary turkic dialects and literatures, Pamukkale University, Turkiye, Denizli. e-mail: suveydasahin48@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2289-3738>.

Сведения об авторе

Şahin Süveyda – PhD, ассистент кафедры современных тюркских языков и литературы, Университет Памуккале, Денизли, Турция; e-mail: suveydasahin48@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2289-3738>.

Gönderim 28.10.2025

Revizyon sonrası gönderim 28.11.2025

Kabul 23.12.2025

[https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-4\(4\)-7](https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-4(4)-7)
FTAMP: 16.21.37

Ә. Ергалиқызы

Шәкәрім университеті,
071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Глинка к-сі, 20А
ORCID: 0009-0005-0126-5451
e-mail: ergalikyzy.a@mail.ru

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ ИНТЕРНЕТ ЛЕКСИКАСЫНЫҢ ФОНЕТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ тілі интернет-лексикасының фонетикалық деңгейіндегі құбылыстар жүйеленіп талданды. Зерттеу нысаны ретінде Бүкіләлемдік тордағы (World Wide Web, қысқаша WWW) қазақ тілді веб-сайттар мен әлеуметтік желілерден және соңғы жылдары жиі қолданылып жүрген мессенджерлерден (Whats app, Telegram) мысалдар алынды. Зерттеу барысында бақылау және жинақтау, салыстырмалы талдау, сипаттамалық әдістер қолданылды. Зерттеу нәтижесі ғаламтор кеңістігінде тілдің жаңа қолданыс түрлерінің пайда болып, ауызекі сөйлеу тілі мен жазба тілінің араласуын, нәтижесінде жаңа құбылыстардың кеңінен таралғанын көрсетті. Интернет тілінің фонетикалық деңгейінде сөздер жиі дыбыстық ықшамдалуға, немесе керісінше, адамның эмоциясын жазбаша жеткізу мақсатында графемалардың қайталануы сияқты өзгерістерге ұшыраған. Сонымен қатар, латын әріптерінің белсенді қолданылуы мен шет тілдік дыбыстардың игерілуі қазақ тілді ғаламтор кеңістігінде фонетикалық бейімделудің жаңа деңгейін байқатып отыр. Мақалада осы аталған құбылыстарға мысалдар келтіріліп, себептері түсіндірілді. Олардың заманауи тілге әсері мен жазу мәдениетіне ықпалы қарастырылды. Қорытындылап келгенде, қазақ тілі интернет-лексикасының фонетикалық деңгейі тілдің табиғи дамуының тағы бір қадамы екені байқалды. Өз кезегінде қазақ тілінің өзгерістерге бейімділігін, үнемі дамып-жетіліп отыратын жүйе екендігін дәлелдеді.

Тірек сөздер: интернет, интернет тілі, интернет-лексика, фонетикалық деңгей, графика, дыбыс.

Кіріспе

Өткен ғасырдың соңынан бастап қарқынды дамыған ғылым мен технология нәтижесінде адамзаттың жаңа қарым-қатынас ортасы – интернет пайда болды. Бастапқыда тек хабарлама алмасу қызметін атқарған интернет уақыт өте келе ақпаратты жинап, сақтайтын «қоймаға» айналды және адамдарға бір-бірімен жылдам хабар алмасатын мүмкіндік берді. Ал, қазіргі уақытта интернет-дүкендер ашылып, онлайн сауда жасау; кинотеатрларға, ұшаққа онлайн билет сатып алу; онлайн карта арқылы елді-мекен туралы ақпарат алу; әлемде болып жатқан жаңалықтардан дер кезінде хабардар болу; онлайн білім алу; интернет-банкинг, онлайн жарнама мен онлайн ойындар ойнау сияқты әрекеттер адамдарды уақыттарының басым бөлігін интернетте өткізуге себепші болды. Нәтижесінде жаңа тілдік орта мен жаңа тілдік форма - электронды тіл, яғни, интернет тілі қалыптасты. Интернеттің адам өмірінің әртүрлі салаларына ықпалы көбейген сайын интернет-лексиканың тіл біліміндегі өзектілігі арта түседі.